

УДК 130.2:141.82
DOI: 10.17721/sophia.2023.21.22

С. В. Руденко, д-р філос. наук, проф.
ORCID: 0000-0001-9069-0989
e-mail: rudenkosrg@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

В. Е. Туренко, д-р філос. наук, наук. співроб.
ORCID: 0000-0003-0572-9119
e-mail: vitali_turenko@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНЦЕПТ "ЛІНІЯ МАС" У КИТАЄЗОВАНОМУ МАРКСИЗМІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЗУМІННЯ

Присвячено осмисленню ідеї концепту "лінії мас" у китаєзованому марксизмі. Виявлено, що хоча концепт "лінія мас" запропонував Мао Цзедун у своїх працях, однак теоретичною основою його слугували міркування К. Маркса і В. Леніна, які наголошували на важливості не лише керівництва масами, народами, але й постійного "моніторингу" пізнання їхніх інтересів, уподобань та переконань. Обґрунтовано, що цей концепт є не лише політико/соціально-філософським, але й епістемологічним та методологічним, оскільки функціонування його передбачає збір розрізненіх поглядів знизу та перетворення їх на систематичні позиції та експериментальну політику, наслідки якої потім досліджуються, обговорюються та знову повертаються в систему. Доведено, що функціонування "лінії мас" не статичне, а динамічне, відповідно до ситуації часу загалом у світі та внутрішніх трансформацій у самому Китаї. Цей концепт в добу глобалізації набуває нових інноваційних, технологічних рис, що вимагає подальшого та ґрунтовного переосмислення сучасними мислителями цієї країни.

Ключові слова: китаєзований марксизм, Мао Цзедун, "лінія мас", епістемологія, соціальна філософія.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що вивчення протиріч і закономірностей суспільного життя дає ключ до розуміння політичних, правових, філософських, моральних, релігійних, естетичних поглядів і теорій, тобто сукупності форм суспільної свідомості. Матеріалістичне розуміння історії дає пояснення основи основ історії людства – діяльності людей. Не існує історії поза людьми, які діють у суспільстві. Отже, історію суспільства можна визначити як історію людської діяльності в минулому та сьогоденні. А це означає, що її можна пояснити лише за умови виявлення закономірностей, причин і тенденцій суспільно-перетворювальної діяльності мас. Особливо важливим в цьому плані є концепт "лінія мас" у китаєзованому марксизмі.

Наукові розробки зарубіжних дослідників [1–3, 5, 11–13] становили теоретико-методологічну основу представленої статті. Зауважимо, що в них здебільшого розглядається ця концепція як політологічна або ж політико-філософська.

На наш погляд, можна виокремити два аспекти функціонування "лінії мас":

- 1) епістемологічний;
- 2) соціально-філософський.

Розглянемо далі детальніше кожен із них. Передусім слід зауважити, чому саме можна говорити про епістемологічний, а не гносеологічний аспект досліджуваного концепту. Якщо йдеться про епістемологію та гносеологію, то першу цікавлять не всі пізнавальні проблеми; на відміну від другої, яка орієнтована на вивчення пізнавального процесу загалом, а епістемологія спрямована до виявлення підстав знання реальності та умов істинності. Можна сказати, що вона є строгою гносеологією, яка досліджує пізнавальний процес з погляду отримання реального істинного знання. Завдання епістемології відкривати за допомогою логічного аналізу фундаментальні засади наукового пізнання.

Ключовою працею в контексті розробки досліджуваного поняття стала робота Мао Цзедуну "Деякі питання щодо методів лідерства" [6, с. 117–122]. Перший і най-

важливіший момент, який слід зазначити, полягає в тому, що в ній він стурбований методами керівництва, зокрема партійним керівництвом. Лінія мас (кит. 群众路线 цюньчжун лусянь) – це лінія (тобто систематичний набір програм і політики з довгостроковою дієвістю) партії, яка визначає правильні стосунки між масами та керівництвом партії. Вказуючи на першооснову партійного керівництва, а саме, на союз теорії та практики, Мао також визначає масову лінію як епістемологію. Аналіз китайського суспільства, на якому базується напрям партії, має бути отриманий від членів партії, які збирають розрізнені та несистематичні ідеї мас. Це пов'язано з матеріалістичною епістемологією, яка відображена в таких формулах, як розслідування і дослідження та пошук істини на основі фактів. У цьому сенсі партія повинна вчитися у мас. Наголос Мао на об'єднанні теорії і практики особливо протиставляється догматизму, що є спробою нав'язування напряму, заснованого на марксистсько-ленінських формулах, висловах або стереотипах без детального знання практичної ситуації [6, с. 22; 40–43].

Слід зауважити, що основою таких міркувань Мао слугували рефлексії К. Маркса, який вказував на докорінне поліпшення свободи людей і соціальних умов, "які залежні не від розвитку продуктивних сил, але визначальне, чи належать продуктивні сили народу", і розвивати основні інтереси людей, зробити все більш і більш справедливими результати розвитку корисними для всіх людей, ґрунтуючись на розвитку соціальної економіки, неухильному прогресі в напрямі загального процвітання, свідомо дотримуватися високих стандартів продуктивності та інтересів людей, не тільки неминучої вимоги соціалістичної природи, але й основні вимоги до виконання партійної лінії мас. У цьому сенсі необхідно не тільки розуміти теоретичне забарвлення партійної лінії мас з точки зору епістемології, але і з точки зору цінності розуміння лінії мас партії. Тобто ідея масової лінії партії включає конотацію теорії істини і включає конотацію теорії цінності, є єдність теорії істини і теорії цінності [11, с. 40].

Відповідно, епістемологічні візії цього концепту у до-робку Мао можна побачити в таких рефлексіях та працях:

1) "У всій практичній діяльності нашої партії правильне керівництво завжди має будуватися на принципі – черпати у мас і нести у маси. Це означає: підсумовувати думки мас (розрізнені та безсистемні) і знову нести їх (узагальнені та систематизовані в результаті вивчення) у маси, пропагувати та роз'яснювати їх, робити їх ідеями самих мас, щоб маси проводили ці ідеї в життя, втілювали їх у дії; водночас на діях мас перевірятимуть правильність цих ідей. Потім потрібно знову підсумовувати думки мас і знову нести їх у маси для проведення, – і так без кінця. Щоразу ці ідеї ставатимуть все більш правильними, більш життєвими, найбільш повноцінними. Така марксистська теорія пізнання" [6, с. 89];

2) "Ми повинні йти в маси, вчитися у мас, узагальнювати їх досвід, висувати на його основі ще кращі, систематизовані принципи та методи і потім знову нести їх у маси (пропагувати), закликати маси слідувати їм, вирішувати проблеми народних мас, щоб маси домоглися звільнення та щастя" [8, с. 56];

3) "Справжні герої – це маси, самі ж часто бувають до смішного безпорадні. Не зрозумівши цього, не можна набути навіть мінімальних знань" [7, с. 189].

Як бачимо, "лінія мас" стала інноваційною концепцією та потужним інструментом Комуністичної партії Китаю (КПК), коли вона боролася за захоплення та консолідацію влади. Як типово для політичних ідеалів, це ідеологічне зобов'язання, а також метод роботи. За задумом це передбачає динамічно інтерактивний процес "знизу вгору та зверху вниз" "від мас до мас", у якому керівництво збирає розрізнені погляди знизу та перетворює їх на систематичні позиції та експериментальну політику, наслідки якої потім досліджуються, обговорюються та знову повертаються в систему. Цей процес "об'єднання мудрості мас" через прохання, агрегацію, артикуляцію та коригування повторюється в нескінченному циклі. Замість конкуруючих "груп інтересів" ліберальних демократій, ця форма політики та управління прагне об'єднати суспільні переваги щодо правильного формування політики, мінімізує розкол і помилки.

Слушно зауважує Е. Хеймонд щодо лінії мас, – це не лише стосується епістемології, але й соціології та методології. Зокрема науковець окреслює ці дві позиції таким чином:

"а) Лінія маси – це соціологія. Ленін починає з існуючої революційної практики. Це вихідна точка марксизму, який отримав свою найвідомішу форму в "Маніфесті Комуністичної партії": "Історія всього існуючого суспільства – це історія класової боротьби". І він відкриває розділ "Цитати Мао" головною темою: "Люди, і тільки вони, є рушійною силою у створенні світової історії". У цьому сенсі масова лінія заперечує будь-яку соціологію, засновану на елітах, технологічному детермінізмі чи позаземних силах. До всіх цих соціологічних підходів він представляє аргумент, що лідери, машини та боги є продуктами людей; люди не є їхніми продуктами.

б) Лінія мас є методологією, зокрема методологією лідерства. Визнання того, що все походить від мас, вимагає повернення до мас. Справжнє розуміння не приходить із вивчення священних текстів, розгадки хитрощів розуму чи здійснення наукових відкриттів, щоб залишити їх у ящику столу. Істину соціальної практики можна знайти лише шляхом "злиття" соціальної практики з масами" [2, с. 20].

Особливо це стосується політичного лідерства. Якби нашим епістемологічним об'єктом був спогляда-

льний матеріалізм, тобто абстрактна людська природа, тоді лідери могли б фіксувати тривалі континуенти – "вічні принципи" – людської ситуації. Цей неісторичний підхід заперечує лідера масової лінії. Вона або він повинен не просто зливатися з масами абстрактно, але з конкретними робітниками і селянами в їхньому конкретному становищі.

Як зауважив Ленін: "Історія взагалі, і історія революцій зокрема, завжди багатша за змістом, різноманітніша, багаточисельніша. Зміст односторонній, більш живий, витончений, ніж уявляють навіть найкращі партії та найбільш класово свідомі авангарди найпередовіших класів" [4, с. 76]. Такий багатий зміст вимагає методології дослідження, конкретного аналізу конкретних ситуацій, тобто методології масової лінії [10, с. 323].

Тому стає логічним, що маси є основною робочою лінією Комуністичної партії Китаю (КПК) та ключовою зброєю партії для перемоги в революції, будівництві та реформах. У різні історичні періоди, через різні історичні завдання, конотація масової лінії також представляє величезну різницю. В епоху революційної війни перше покоління Центрального Комітету партії в особі Мао Цзедун створило лінію мас і визначило її значення так: "Лінія мас є матеріальною основою і джерелом сили китайської революції". Після заснування Нового Китаю, зі змінами в історичних завданнях і основних соціальних суперечностях, лінія мас була визначена як "загальна норма і загальний механізм служіння людям, а також базова відправна точка для побудови державної влади і побудови системи". Після XIX-го Національного з'їзду КПК Китай вступив у стадію вирішальної перемоги у всебічній розбудові заможного суспільства. Будівництво соціалізму з китайською специфікою також вступило в критичний період нової ери. Дотримання принципів "орієнтації на людей" та "щоб люди відчували, щастя, безпеку, більш істотно, більш безпечно, більш стійко" стало духовним ядром масової лінії партії в нову еру.

Точний епістемологічний об'єкт і метод марксизму вимагають не лише зміни світу, але й того, щоб люди в цілому (починаючи зі скасування класів) змінили його. Процес пізнання в його практично-чуттєвій формі призводить до руху людей від рушійної сили (об'єкта) до суб'єкта історії. Будь-який інший епістемологічний об'єкт чи метод, або роз'єднання об'єкта та методу дасть інший результат і не буде масовою лінією. Історія сповнена масових рухів, заснованих на теологічних і антропологічних абстракціях. Вони успішні або невдалі настільки, наскільки абстракції узгоджуються з практичним рухом. У будь-якому випадку вони за своєю суттю обмежені хибною свідомістю абстракції, що зазвичай призводить до стагнації інституалізації. Відповіддю в обох випадках часто є просте заперечення: відхід у теорію або прийняття реальності в її безприкрасній плутанині. Масова лінія як епістемологія розчиняє таку містику в революційній практиці, оскільки правильна революційна теорія не є догмою, а набуває остаточної форми лише в тісному зв'язку з практичною діяльністю справді масового і справді революційного руху [4, с. 11].

Теоретично лінія мас – це китайське вирішення проблеми впровадження демократії в такому великому та різноманітному населенні, як Китай, що дозволяє громадськості брати участь у процесі ухвалення політичних рішень та дозволяє КПК проводити політику, засновану на згоді людей. У цьому процесі зворотний зв'язок з масами відіграє центральну роль у покращенні та узаконенні стабільного управління. Без належного зворотного зв'язку фундаментальна перед-

умова лінія мас була б неефективною, оскільки теорія передбачає, що кадри перебувають у кращому становищі для розуміння потреб суспільства, заснованого на їхній місцевій приналежності, і, таким чином, вони повинні пропагувати та навчати маси "доти, доки вони не приймуть їх ... як свої власні" [12, 13].

Підсумовуючи, можна сказати, що лінія мас відіграє роль "освіти" і залучення мас та згуртування населення на підтримку державної політики. Китайські комуністичні теоретики гостро усвідомлюють потенційну небезпеку, коли є від'єднанням режиму від свого народу, оскільки "диктатура" виправдовується або узаконюється шляхом подання та підтримки пролетаріату – найширших мас китайського народу.

Поряд з епістемологічним, освітнім контекстом концепту "лінії мас" нерозривно присутній і соціально-філософський її аспект. Одним із ключових питань соціальної філософії "У чому основа світової історії?" ідеалізм вважав, що Бог створив світ. Інші групи людей кажуть, що та чи інша історична постать створює світ. Історичний же матеріалізм вважає, що соціальна практика людей створила історію світу, тому ми повинні наголосити на орієнтації на людей. Орієнтація на людей – це маса народу. Масова лінія партії є концентрованим вираженням світогляду, поглядів на життя і цінностей Комуністичної партії. Погляд Маркса на маси полягає в тому, що основа людей є творцями історії, ядро партії та партійних кадрів на всіх рівнях влади дає народ. Ключовою вимогою є тісний зв'язок з масами, основним завданням якого є досягнення доброго захисту та розвитку основних інтересів широких мас народу.

Як радянський, так і китаєзований марксизм, стверджували, що в межах одного конкретного історичного суспільства люди входять, незалежно від їхньої волі та бажання, у певну систему матеріальних відносин, які становлять їхнє суспільне буття. У результаті вони певним чином пов'язані для кожної формації між собою та із засобами виробництва. Виробничі відносини немовби організують людей, стимулюють їхню діяльність, породжують певні зв'язки і залежності між соціальними групами. Саме спільні інтереси, відображені у свідомості, більш-менш усвідомлені, об'єднують людей, стимулюють їх до боротьби за реалізацію певних суспільних цілей. Відповідно, народні маси є творцями історії, суб'єктом у суспільному розвитку; розвиток продуктивних сил соціалізму має відповідати інтересам народних мас, тобто підвищувати рівень життя народу. Щоб задовольнити інтереси та вимоги народних мас, насамперед необхідно задовольнити їхні матеріальні інтереси. Такий підхід є виправленням моделі соціалізму з плановою економікою.

Спираючись на основний закон у суспільному розвитку, згідно з яким виробничі відносини мають обов'язково відповідати розвитку продуктивних сил, КПК зобов'язана завжди представляти вимоги розвитку передових продуктивних сил Китаю. Виходячи з принципу, що надбудова має надавати зворотний вплив на економічний базис, КПК має завжди представляти поступ прогресу передової китайської культури. Спираючись на принцип історичного матеріалізму "народні маси – творці історії", КПК має завжди виражати корінні інтереси найширших народних мас. Таке класичне розуміння "лінії мас" не відійшло із плином часу, а, зважаючи на сучасні глобалізаційні процеси, отримали нові аспекти та грані функціонування на сучасному розвитку

Як дотримуватись лінії мас у нову епоху, щоб вона могла бути реалізована по-справжньому і могла мати

хороші політичні та соціальні наслідки, є ключовим змістом, який КПК має розглядати як правляча партія в нову епоху. Поєднуючи нові характеристики політики, економіки та культури держави в нову епоху та ситуацію часу на сучасному етапі Китаю, Комуністична партія цієї країни дотримується ідеї лінії мас у нову епоху і діє відповідно до таких положень:

1. *Дотримуватися лінії мас у побудові механізму політичного реагування.* Дотримуватись лінії мас партії в нову епоху необхідно для забезпечення передового характеру та чистоти партії, а також для усунення проблем корупції та бездіяльності окремих членів КПК. Зважаючи на це, у процесі відстоювання лінії мас партія має глибше занурюватись у форму, оперативно давати чіткі та ефективні відповіді на нездорові тенденції у партії, а також вибудовувати механізм політичного реагування для забезпечення того, щоб державні ресурси та політики задовольняли основні потреби людей.

2. *Брати до уваги лінію мас у побудові мережевої культури.* З цілковитим настанням епохи Web2.0 онлайн-навчання робота та життя поступово стали нормальним способом існування людей. За всесвітньої мережі можна краще висвітлювати маси та мобілізувати маси, а також тісно контактувати з масами та реалізувати ідеї для людей. У процесі відстоювання лінії мас КПК має йти в ногу з часом, здійснювати органічну інтеграцію лінії мас та сучасних мережевих технологій, повною мірою використовувати переваги "традиційної науки і техніки" та впроваджувати інновації.

3. *Просувати лінію мас у побудові демократичної політики.* Лінія мас є важливим доповненням до соціалістичної демократичної політики з китайською специфікою та відіграє важливу роль у просуванні демократичного політичного будівництва Китаю. Однак щодо природи та функції лінії мас вона також є доповненням до рівня практичної діяльності, а не правильною сублімацією теоретично. На практиці, якщо не зважати на норми та орієнтири демократичної політичної системи, легко зробити відхилення або навіть зворотний ефект. Тому, дотримуючись лінії мас, можна зосередитися на побудові і вдосконаленні демократичної політичної системи й використанні надійної демократичної системи для спрямування та стандартизації лінії мас. Це не лише внутрішня вимога проведення лінії мас, а й основа легітимності КПК у нову епоху [3, с. 36].

Тому лінія мас, наразі добре відома як спосіб внесення комуністичної ідеології до мас, знову відроджується в сучасному Китаї, але вже як метод зворотного зв'язку між владою і суспільством під час реалізації публічної політики. Запускаються кампанії "з'єднання сердець", "контактів з селами та сільськими жителями", коли кадри КПК зобов'язані вивчати потреби бідних сімей і господарств та допомагати відповідним чином. Існуючі теоретичні праці та промови лідерів від Мао до Сі про лінію мас уважно вивчаються і систематизуються. Це говорить про те, що влада КНР серйозно ставиться до цієї традиції КПК і намагається пристосувати її до сучасних реалій.

Отже, громадська участь у політичних процесах як механізм передачі суспільних уподобань та надання впливу на владу, має такі характеристики:

- участь – це спроба громадян чи будь-яких груп інтересів вплинути на ухвалення політичних рішень;
- бере участь не все суспільство, а лише його сегменти, здатні подолати проблему ресурсів та колективної дії; інтереси різних сегментів, що беруть участь, можуть не представляти інтереси більшості;

• участь безпосередньо залежить від здатності та можливості брати участь; привілейовані групи беруть участь активніше та ефективніше, ніж інші, що неминуче робить участь нерівною;

• нерівна участь означає нерівний вплив на процес прийняття рішень та, як наслідок, нерівну чуйність з боку влади [2, с. 17].

Таким чином, проаналізувавши та розкривши основні аспекти розвитку та розуміння концепту "лінії мас" у китаєзованому марксизмі, можемо зробити такі висновки:

1) хоча концепт "лінія мас" був запропонований Мао Цзедунгом у текстах ряду його праць, однак теоретичною основою його слугували міркування як К. Маркса, так В. Леніна, які вказували на важливість не керівництва масами, народами, але постійного свого роду "моніторингу" пізнання їхніх інтересів, уподобань та переконань;

2) цей концепт є не лише політико/соціально-філософським, але й епістемологічним та методологічним, оскільки функціонування його передбачає збір розрізнених поглядів знизу і перетворення їх на систематичні позиції та експериментальну політику, наслідки якої потім досліджуються, обговорюються та знову повертаються в систему;

3) функціонування "лінії мас" є не сталим, а динамічним, відповідно до ситуації часу загалом у світі та внутрішніх трансформацій у самому Китаю. Цей концепт в добу глобалізації набуває нових інноваційних, технологічних рис, що вимагає подальшого та ґрунтовного переосмислення сучасними мислителями цієї країни.

Список використаних джерел

- Emerton R. H. The Mass-Line, 1917 to 1989: Chinese Experience // J. of Global Faultlines, 2018. Vol. 4, N 2. P. 110–122.
- Hammond E. Marxism and the Mass Line // Modern China, 1978. 4(1). P. 3–25.
- Hou W. The Mass Line and the Reconstruction of the Legitimacy of the Communist Party of China in the New Era Authors: Proc. of the 2019 Internat. Conf. on Advanced Education and Soc. Sci. Res. (ICAESSR 2019) // Series Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 2019. URL: <https://doi.org/10.2991/icaessr-19.2019.8>.
- Lenin V. I. "Left-Wing" Communism, an Infantile Disorder. New York: International, 1940.
- Lin C. Mass Line, Afterlives of Chinese Communism: Political Concepts from Mao to Xi / Ed. Christian Sorace, Ivan Franceschini and Nicholas Loubere, ANU Press, The Australian National University, Canberra, Australia, 2019. P. 121–126.
- Mao Ze-Dong. Selected Works of Mao Tse-tung. Vol. III. Beijing: Foreign Languages Press, 1967.
- Mao Ze-Dong. Mao Ze-dong Ji (Collected Works of Mao Ze-dong). HongKong: Zhongguo gongchanzhuyi yanjiu xiaozu, 1976.

Sergii Rudenko, Dr. Sci (Philos.), Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
Vitalii Turenko, Dr. Sci. (Philos.), Researcher
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE CONCEPT OF THE "MASS LINE " IN CHINESE MARXISM: FROM MAO ZE-DONG TO THE PRESENT

The article is devoted to understanding the idea of the concept of the "mass line" in Chineseized Marxism. It was revealed that although the concept of the "mass line" was proposed by Mao Ze-Dong in the texts of a number of his works, one of its theoretical bases was the reasoning of both K. Marx and V. Lenin, who emphasized the importance of not just leadership of the masses, peoples, but a permanent one of its kind "monitoring" to learn about their interests, preferences and beliefs. It is substantiated that this concept is not only political/social-philosophical, but also epistemological and methodological. Since its operation involves gathering diverse views from below and transforming them into systematic positions and experimental policies, the consequences of which are then investigated, discussed and returned to the system. It is proved that the functioning of the "mass line" is not stable, but dynamic, in accordance with the situation of the time in general in the world and internal transformations in China itself. This concept in the era of globalization acquires new innovative, technological features, which requires further and thorough rethinking by modern thinkers of this country.

Keywords: Chineseized Marxism, Mao Ze-Dong, "mass line", epistemology, social philosophy.

8. Mao Ze-Dong. Selected Readings from the Works of Mao Tsetung. Beijing: Foreign Languages Press 1971.

9. Mao Ze-Dong. Quotations from Chairman Mao Tse-tung. Beijing: Foreign Languages Press, 1966.

10. Mao Ze-Dong. Selected Works of Mao Tse-tung. Beijing: Foreign Languages Press, 1965.

11. Quan J. & An L. The Mass Line Is the Core Ideas and Values of the Communist Party of China // J. of Politics and Law, 2018. Vol. 11, N 1. P. 37–41.

12. Wang W. It is reasonable to stick to people's democratic dictatorship [持人民民主政, 并不理]. 2014. URL: http://www.qstheory.cn/dukan/hqwg/2014-09/23/c_1112586776.htm (accessed 20.01.23).

13. Yan S. Resolutely overcome the greatest danger of disconnection from the masses [决克 服脱离群众—最大危] // People's Daily, 2018. URL: <http://opinion.people.com.cn/n1/2018/05/13/c1003-29984699.html> (accessed 10.12.22).

References

- Emerton R. H. (2018). The Mass-Line, 1917 to 1989: Chinese Experience, Journal of Global Faultlines, Vol. 4, N 2, pp.110–122.
- Hammond, E. (1978). Marxism and the Mass Line. Modern China, 4(1), pp.3–25.
- Hou, W. (2019). The Mass Line and the Reconstruction of the Legitimacy of the Communist Party of China in the New Era Authors, Proceedings of the 2019 International Conference on Advanced Education and Social Science Research (ICAESSR 2019) Series Advances in Social Science, Education and Humanities Research, <https://doi.org/10.2991/icaessr-19.2019.8>.
- Lenin, V. I. (1940). "Left-Wing" Communism, an Infantile Disorder. New York: International.
- Lin, C. (2019). Mass Line, Afterlives of Chinese Communism: Political Concepts from Mao to Xi, ed. Christian Sorace, Ivan Franceschini and Nicholas Loubere, ANU Press, The Australian National University, Canberra, Australia, pp.121–126.
- Mao, Ze-Dong (1967). Selected Works of Mao Tse-tung, Vol. III. Beijing: Foreign Languages Press.
- Mao, Ze-Dong (1976). Mao Ze-dong ji (Collected Works of Mao Ze-dong). HongKong: Zhongguo gongchanzhuyi yanjiu xiaozu.
- Mao, Ze-Dong (1971). Selected Readings from the Works of Mao Tsetung. Beijing: Foreign Languages Press.
- Mao, Ze-Dong (1966). Quotations from Chairman Mao Tse-tung. Beijing: Foreign Languages Press.
- Mao, Ze-Dong (1965). Selected Works of Mao Tse-tung. Beijing: Foreign Languages Press.
- Quan, J. & An, L. (2018). The Mass Line Is the Core Ideas and Values of the Communist Party of China, Journal of Politics and Law; Vol. 11, No. 1; pp.37–41.
- Wang, W. (2014). It is reasonable to stick to people's democratic dictatorship [持人民民主政, 并不理], http://www.qstheory.cn/dukan/hqwg/2014-09/23/c_1112586776.htm (accessed 20.01.23).
- Yan, S. (2018) Resolutely overcome the greatest danger of disconnection from the masses [决克 服脱离群众—最大危], People's Daily. <http://opinion.people.com.cn/n1/2018/05/13/c1003-29984699.html> (accessed 10.12.22).

Надійшла до редколегії 10.11.22